

A magyar mezőgazdaság az EU-csatlakozás körüli években, 2000–2005

Laczka Éva

PhD, a KSH főosztályvezetője

E-mail: eva.laczka@ksh.hu

Az ezredfordulót követő évek mezőgazdaságának elemzése – az EU-csatlakozás miatt – várhatóan hosszú ideig fogja foglalkoztatni az ágazat szereplőit, a döntéshozókat és a téma iránt érdeklődőket. Az ebben az időszakban végrehajtott censzusok és rendszeres statisztikai adatgyűjtések az utóbbi évtizedek leggazdagabb adatbázisát kínálják a vizsgálatokhoz. Bár a csatlakozás keltette változások értékelésére még kevés az eltelt idő, annyi elmondható, hogy a gazdaságstruktúra változása eddig elsősorban a gazdasági szervezeteket érintette, az egyéni gazdaságok számának folyamatos csökkenése ellenére ebben a körben számottevő struktúraváltás még nem következett be. A tanulmány az egyes ágazatokban bekövetkezett változások bemutatása mellett olyan adatok közlésére is törekedett, amelyek kevésbé ismertek (gazdaságok tipizálása) vagy gyakran félreértésre adnak okot (mezőgazdasági munkaerő-felhasználás).

TÁRGYSZÓ:

Mezőgazdasági statisztika.

A mezőgazdaság teljesítménye a termelést befolyásoló összetett természeti, gazdasági és társadalmi hatások függvénye. A termelés színvonalát alapvetően meghatározza a megművelt föld minősége, fekvése, a felhasznált anyagok, eszközök mennyisége és minősége, a munkaerő és a piaci viszonyok. Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a mezőgazdaságban az időjárás hatása – az agrotechnika fejlődése ellenére – még ma is szélsőségesen befolyásolhatja a termelés eredményeit. Hazánkban az időjárás hatása az agrotechnika elmaradottsága miatt még jobban befolyásolja a termelést, mint a fejlettebb mezőgazdaságú országokban. A mezőgazdasági termelés a világ egészében az elmúlt hat évben átlagosan egy-két százalékkal nőtt, ami a kilencvenes évekhez hasonlóan többékevésbé lépést tart a népesség növekedésével. Az Európán kívüli térségekben a mezőgazdasági termelés növekedése még jelentősebb. Az európai országokban a mezőgazdasági termékek mennyisége kismértékben ugyan, de folyamatosan csökken.

A magyar mezőgazdaság teljesítménye az 1993. évi mélypontot követően az ezredfordulót megelőző évben sem érte el az 1990. év termelési szintjét. Az ezredforduló a magyar mezőgazdaság számára is az Európai Unióhoz való csatlakozásra történő felkészülés időszakát hozta, ami kihívást jelentett az agrárstatisztikusok számára is. 2000-ben teljes körű mezőgazdasági összeírást hajtottak végre, ami a korábbiaktól eltérően már nem csak a FAO módszertani előírásainak felelt meg, hanem teljesítette az Európai Unió előírásait is. A csatlakozási tárgyalások információigényét biztosította a 2001. évi szőlő- és gyümölcsös ültetvények összeírása is, hiszen ültetvény-összeírások csak 40 évvel korábban voltak. A 2000. évi Általános Mezőgazdasági Összeírás eredményeire épülő 2003. évi Gazdaság szerkezeti Összeírás a magyar mezőgazdaság csatlakozás előtti eredményeit rögzítette, míg az EU-tagság első éveinek eredményeit a 2005. évi Gazdaság szerkezeti Összeírás mutatta be. A censzusok és a rendszeres statisztikai adatgyűjtések az utóbbi évtizedek leggazdagabb adatbázisát alapozták meg az elemzések kimeríthetetlen tárházát kínálva, melyből jelen tanulmány csak ízelítőt adhat. (Részletesebb adatokért lásd a KSH „Magyar statisztikai évkönyv”, „Mezőgazdasági statisztikai évkönyv”, „Magyarország mezőgazdasága”, „Mezőgazdasági termelés” című rendszeresen megjelenő kiadványait, mezőgazdasággal foglalkozó publikációit és a KSH honlapját.)

1. A mezőgazdaság súlya a nemzetgazdaságban

Magyarországon az agrárágazat GDP-hez való hozzájárulása 1986 és 1989 között meghaladta a 20 százalékot, majd 1990-ben 13 százalékra csökkent, igaz ebben a számí-

tások módszertanának változása is szerepet játszott. 1990-től a mutató folyamatos csökkenésében – a mezőgazdasági termelés csökkenése mellett – a nemzetgazdaság rendszerváltozást követő átalakulása is szerepet játszott, az ipar és a szolgáltatási ágazatok gyors növekedése csökkentette a mezőgazdaság súlyát. A csökkenés oka volt az is, hogy a szövetkezeti melléküzemágak kiváltak, és önállóan – ipari, szolgáltatási egységekként – működtek tovább. Ellentétes folyamatok játszódtak le 2004-ben, amikor az ipari termelés és a szolgáltatások visszaesése, illetve egy kiemelkedően jó gabonatermés azt eredményezte, hogy a mezőgazdaság adta a GDP növekedés közel egyharmadát.

A fejlett országokhoz hasonlóan a fogyasztásban is egyre csökkenő hányadot tesznek ki a mezőgazdasági termékek, hazánkban az élelmiszerek és az élvezeti cikkek 2005-ben az összes fogyasztás 25 százalékát adták. A nemzetgazdaság összes exportjából az élelmiszer-gazdaság részesedése az ezredfordulót követően 8 százalékról 6 százalékra esett vissza. Az élelmiszerek külkereskedelmi forgalmának kiviteli többlete a 2001. évi kiugró értéktől eltekintve hasonló tendenciát mutat. Folyamatos csökkenés figyelhető meg a mezőgazdasági foglalkoztatottság területén is, 2005-ben az összes foglalkoztatottnak mindössze 5 százalékát adta az agrárágazat. A mezőgazdasági beruházások 2003. évi csökkenését a beruházási támogatások módosulása, illetve csökkenése okozta.

1. táblázat

A mezőgazdaság szerepe a nemzetgazdaságban, 2000–2005

Év	A mezőgazdaság aránya					Külkereskedelmi forgalom egyenlege, (milliárd forint)
	a GDP termelésben	a fogyasztásban	az exportban	a beruházásokban	a foglalkoztatásban	
	százalék					
2000	3,7	27,7	6,9	5,0	6,5	302,2
2001	3,8	27,7	7,5	6,2	6,3	374,2
2002	3,3	27,5	6,8	6,3	6,2	308,9
2003	2,9	27,0	6,3	6,2	5,5	303,1
2004	3,3	25,9	6,0	3,9	5,2	275,8
2005	3,0	25,0	6,1	4,4	5,0	278,4

2. A mezőgazdasági termelés főbb jellemzői

A mezőgazdasági termelés növekedése hazánkban gyakorlatilag az 1980-as években megállt, amit az 1990-es évek első felének drámai visszaesése követett. A visz-

szaesés 15 év távlatában a növényi termékek esetében viszonylag kisebb volt az állattenyésztéshez képest, az élőállatok és állati termékek termelése az 1990. évinek csak a kétharmadát érte el az ezredfordulón. A mezőgazdasági bruttó kibocsátás 2004. évi kiugró eredményének oka a kiemelkedő gabonatermés volt, melyben a javuló technológiai színvonalon túl a kedvező időjárás is fontos szerepet játszott.

2. táblázat

A mezőgazdasági termékek termelésének volumenindexe, 2000–2005
(1990=100,0)

Év	Növénytermesztési és kertészeti termékek	Élőállatok és állati termékek	Bruttó termelés összesen
2000	70,9	67,9	69,6
2001	93,7	66,9	80,6
2002	86,6	66,3	77,3
2003	81,1	64,6	73,8
2004	120,8	58,1	90,7
2005	104,8	58,0	83,0

2.1. Szántóföldi növénytermelés

Az ország *termőterülete* 2005-ben 7,7 millió hektár volt. A termőterületet használó gazdasági szervezetek száma 2000 és 2003 között jelentősen (közel egynegyedével) nőtt, ami az átlagosan használt termőterület nagyságának hasonló mértékű csökkenését vonta maga után. Ezt követően a csökkenő tendencia ugyan folytatódott, de lelassult. Ezzel ellentétes folyamat játszódott le az egyéni gazdaságok termőföldhasználatában, a használói szám csökkenés eredményeként kismértékben nőtt az egyéni gazdaságra jutó termőterület.

Magyarország mezőgazdaságilag művelt területe 5,9 millió hektár. Az európai országok közül a mezőgazdaságilag művelt terület aránya csak Dániában és Magyarországon közelíti, illetve haladja meg az ország összterületének 60 százalékát.

A hazai 4,5 millió hektár *szántóterület* 95 százalékát műveljük meg évente. A szántóterület volumenének változatlansága mellett továbbra is a korábban dominánsnak tekinthető gabonafélék vetésterülete a meghatározó. Három és négy százalék között mozgott az ipari növények vetésterületi aránya, a gabonafélék területi arányának alig több mint öt százalékát teszi ki. A szálás és lédús takarmányok vetésterülete – az állatállomány csökkenésével párhuzamosan – 2005-re a tíz évvel korábbi felére esett vissza. A zöldségfélék vetésterülete kismértékben ugyan, de hektikusan változott a vizsgált időszakban.

3. táblázat

Vetésszerkezet a szántóterületen, 2000-2005
(százalék)

Megnevezés	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.
	év					
Gabonafélék	71,1	73,4	70,4	68,6	69,9	69,1
Hüvelyesek	0,7	0,7	0,6	0,6	0,5	0,5
Ipari növények	3,8	3,2	3,8	2,8	3,2	3,9
Napraforgó	8,1	7,6	10,0	12,1	11,2	12,2
Cukorrépa	1,5	1,6	1,3	1,3	1,4	1,5
Burgonya	1,2	0,9	0,8	0,8	0,7	0,6
Szálás és lédús takarmányok	6,9	6,5	6,5	6,5	6,2	6,1
Zöldségfélék	2,2	2,1	2,5	2,5	2,3	2,0
Egyéb növények	4,5	4,0	4,1	4,8	4,6	4,1
<i>Vetésterület összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Gabonafélékből az elmúlt hat év átlagát tekintve évente 13 millió tonna termelt (a 2004. évi kiemelkedő gabonatermés megközelítette a 17 millió tonnát), melyből átlagosan 9 millió tonna kerül belföldi felhasználásra. Az ipari növények átlagosan 4, a takarmánynövények átlagosan 4,5 millió tonnás termése szinte azonos a belföldi felhasználás nagyságával.

2.2. Kertészeti termékek termelése

A zöldség- és gyümölcsstermelés az az ágazat, amelyről az EU-csatlakozás előtti években a mediterrán tagországok azt feltételezték, hogy a csatlakozás után az új tagországok konkurensékké válhatnak. Olyannyira így gondolták, hogy 2000. november 8. és 10. között a spanyolországi Valenciában „A mediterrán mezőgazdaság az európai bővítés összefüggéseiben” címmel konferenciát szerveztek. A konferenciát az Eurostat, a spanyol Mezőgazdasági Minisztérium és a Valenciai Mezőgazdasági Szövetség támogatta, a rendezvény célja az említett országok zöldség- és gyümölcsstermelésének áttekintése volt.

A zöldségfélék, és a szőlő- és gyümölcsös ültetvények területe Magyarországon egyaránt százezer hektár körül mozog, e csekélynek tűnő területen azonban nem csekély értéket lehet előállítani. Az 1990. évi eredményekhez képest a legnagyobb visszaesés a gyümölcsstermelésben következett be, amit részben az értékesítési, részben a jövedelmezőségi gondok okoztak. A szőlőstermelés kiemelkedő eredményei első-

sorban a kedvező időjárási viszonyokkal magyarázhatók. A három ágazat közül a zöldségtermelés eredményei maradtak meg leginkább az 1990. év szintjén.

4. táblázat

Kertészeti termékek termelésének volumenindexei, 2000–2005
(1990=100,0)

Év	Zöldségfélék	Gyümölcsök	Szőlő
2000	86,9	80,1	76,3
2001	102,6	72,9	125,3
2002	99,7	46,7	175,0
2003	99,6	54,9	236,0
2004	109,4	81,2	284,6
2005	87,6	58,6	153,1

A megtermelt *zöldségfélék* háromnegyede az egyéni gazdaságokból kerül ki. A zöldségtermelésben továbbra is 11 zöldségféle a meghatározó, a vetésterület közel egyharmadán csemegekukoricát, közel 20 százalékán zöldborsót, 10 százalékán, pedig görögdinnyét termelnek. Évente átlagosan 1,8 millió tonna zöldségféle terem, ami szinte azonos a belföldi felhasználás nagyságrendjével. A zöldségexport mennyisége az elmúlt hat évben mindössze 20 ezer tonna körül mozgott.

A *gyümölcsfával*, gyümölcsbokorral betelepített terület a 2001. évben – a teljes körű ültetvény-összeírás évében – 97 ezer hektár volt, a gyümölcsös terület 93 százalékán törzses, 7 százalékán bogyós gyümölcsféléket termeltek. Gyümölcsöseinkben az uralkodó gyümölcsfaj az alma, az almatermésűek az összes gyümölcsös terület közel felét foglalják el. A csonthéjasok az összes gyümölcsös terület 40 százalékát teszik ki, közülük a legjelentősebb a meggy. Gyümölcsfélékből évente 860 ezer tonna terem, a belföldi felhasználás mennyisége ennél átlagosan 40 ezer tonnával kevesebb.

A *szőlővel* betelepített terület a 2001. évben 93 ezer hektár volt. A terület több mint kétharmadán fehér, közel egynegyedén vörös borszőlőt, közel 4 százalékán csemege-szőlőt termeltek (a direkttermő szőlők területe meghaladta a 3 százalékot). A szőlőtermelés éves mennyisége 540 ezer tonna körül mozog, amiből az étkezési szőlő csupán 25 ezer tonna. Az elöregedett, kézimunka-igényes szőlő- és gyümölcsös ültetvények felújítását a magas beruházási költségek nehezítik. A 2001. évi teljes körű összeírás óta a gyümölcsösültetvény-terület 6 ezer hektárral nőtt, a szőlőültetvény-terület változatlan maradt. A gyümölcsösültetvény-struktúrában, az ültetvények termelési potenciáljában bekövetkezett változások bemutatása a 2007. évi összeírás feladata lesz.

2.3. Állatállomány és állati termékek termelése

Az állatállomány és állati termékek mennyiségének évenkénti ingadozása lényegében kisebb volt, mint a növénytermelésé. A termékek volumene a szarvasmarha és az egyéb állatfajok esetében az 1990-es szint kétharmada körül állandósult. A legdrasztikusabb csökkenés a sertés- és a juhállomány esetében következett be.

5. táblázat

*Az állatállomány és állati termékek termelésének volumenindexe, 2000–2005
(1990=100,0)*

Év	Szarvasmarha	Sertés	Juh	Baromfi	Egyéb
2000	67,3	55,5	35,8	91,0	80,4
2001	68,6	51,7	37,6	93,2	67,3
2002	65,8	51,2	33,4	95,5	68,3
2003	62,7	51,9	34,9	89,2	72,4
2004	58,9	44,1	38,7	80,2	63,5
2005	59,8	40,9	39,1	84,2	62,4

A szarvasmarha-, a sertés- és a juhállomány visszaesését a baromfiállomány kevésbé erőteljes csökkenése többé-kevésbé ellensúlyozta. A többi állatfaj termelése is visszaesett, ami a hazai fogyasztás átalakulásával és a kivitel elmaradásával magyarázható. 2005-ben a gazdasági szervezetek egynegyede (27%) foglalkozott állattartással, ami az állattartó gazdasági szervezetek számának 8 százalékos csökkenését jelzi az ezredfordulóhoz képest. Ennél kisebb mértékben csökkent az állattartási kedv az egyéni gazdaságok körében, 2005-ben az egyéni gazdaságok több mint fele (53%) foglalkozott állattartással.

Az állatállomány szerkezetét a gazdasági szervezetekben a szarvasmarha-, az egyéni gazdaságokban a sertésállomány határozta meg. A gazdasági szervezetekben kettő (szarvasmarha, sertés), míg az egyéni gazdaságokban négy állatfaj (sertés, szarvasmarha, juh, ló) adja az állomány 90 százalékát. 2005. decemberében Magyarországon 708 ezer szarvasmarhát, 3,9 millió sertést, 1,4 millió juhot, 41 millió baromfifélét tartottak, a lóállomány nem érte el a 70 ezret sem.

3. A gazdaságok száma

Az agrárstatisztikában a mezőgazdasági összeírások alapsokaságát a gazdasági szervezetek és az egyéni gazdaságok alkotják.

A *gazdasági szervezetek* a végzett mezőgazdasági tevékenység alapján – annak méretétől függetlenül – válnak az összeírás alanyaivá, függetlenül attól, hogy mezőgazdasági munkájukat fő, vagy melléktevékenységként végzik. (Gazdaság: mezőgazdasági tevékenységet folytató, technikailag és gazdaságilag különálló termelőegység. Gazdaságkülönb: december 1-jén a termelőegység által használt terület (szántó, kert, gyümölcsös, szőlő, rét, legelő, erdő, nádas, halastó külön-külön vagy együtt) legalább 1500 négyzetméter, vagy gyümölcsös, illetve szőlőterülete külön-külön vagy együtt legalább 500 négyzetméter. Vagy december 1-jén az istállózott mezőgazdasági haszonállat-állománya legalább egy nagyobb élő állat (szarvasmarha, sertés, ló, juh, kecske, bivaly), 50 darab baromfi (tyúkféle, liba, kacska, pulyka, gyöngyös) külön-külön vagy együtt, 25–25 házinyúl, prémes állat, húsgalamb, vagy 5 méhcsalád, vagy az összeírást megelőző 12 hónap folyamán mezőgazdasági szolgáltatást végzett, vagy intenzív kertészeti termelést (például üvegház, fólia alatti termelést) folytatott.)

Az *egyéni gazdaságok* esetében a helyzet más, meg kell határozni a megfigyelés körébe bevonható háztartások mezőgazdasági tevékenységének méretét is, azaz azt a határt, amely alatt a mezőgazdasági tevékenységet végző háztartások nem tartoznak a megfigyelés körébe. Az e határ felettieket tekintjük statisztikai értelemben egyéni gazdaságoknak. E határ megvonását nagyban befolyásolja az is, hogy az Európai Unió módszertani előírásai szerint a mezőgazdasági összeírásoknak biztosítaniuk kell, hogy a megfigyelésből csak azok a legkisebb egységek maradjanak ki, amelyek a mezőgazdaság összes teljesítményének – Standard Fedezeti Hozzájárulásának (SFH) – csak 1, vagy annál kisebb százalékát adják. Mindez azzal jár, hogy az elaprózódott mezőgazdasági struktúrával jellemezhető országokban a határt (a gazdaságkülönböt) igen alacsony szinten lehet meghatározni.

Az elmúlt három évtizedben a mezőgazdasági tevékenységet végző *gazdasági szervezetek* száma többszörösen változott. Az 1970-es és az 1980-as évek nagyüzemi összevonásainak következményeként az időszakot a gazdasági szervezetek számának erőteljes csökkenése jellemezte. Az 1990-es években az új típusú szervezetek létrehozása ismét növelte a gazdasági szervezetek számát. Az ezredfordulót követő években a gazdálkodás nehézségei ismét a szervezetek számának csökkenéséhez vezettek, 2003 óta számuk szinte változatlan. Magyarországon 2005. december 1-jén 7900 mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdálkodó szervezet működött.

Az *egyéni gazdaságok* száma az elmúlt három évtized alatt folyamatosan csökkent. 1991 és 2000 között a gazdaságszám csökkenése elsősorban a háztáji- és illetményföld-használat megszűnésére vezethető vissza. Az ezredfordulót követő évek mintegy 26 százalékos gazdaságszám csökkenéséért alapvetően a tőkehiány, a megfelelő szaktudás hiánya és az előnytelen gazdaságstruktúra okolható. Az utóbbi két évben a 2000 és 2003 között tapasztalt tendencia, bár csökkenő ütemben, de folytatódott. Sok háztartás hagyta abba, vagy csökkentette a mezőgazdasági tevékenységét.

2005 decemberében a Gazdaságszerkezeti Összeírás 707 ezer egyéni gazdaságot regisztrált.

4. A gazdaságok mérete és főbb jellemzői

A gazdaságok struktúrájának, főbb jellemzőinek vizsgálatára számos lehetőség kínálkozik. Hagyományosnak tekinthető a gazdaságok naturális mutatók (földterület, állatállomány nagysága) alapján történő vizsgálata. A naturális mutatók alapján végzett elemzések hátránya, hogy a gazdaságot, mint ökonómiai egységet nem tudja kezelni, utóbbira az értékben kifejezett mutatók (például Bruttó termelési érték, Európai méretegység stb.) alapján végzett vizsgálatok alkalmasak. A nemzetközi szervezetek ajánlásaikban gyakran megfogalmazznak vizsgálati szempontokat, eljárásokat, de az egyes országok sokszor alkalmaznak más – hazai céloknak jobban megfelelő – eljárásokat is.

4.1. A gazdaságok tevékenységének, a gazdálkodás céljának vizsgálata

1991 óta követjük a gazdaságok tevékenységtípusaiban bekövetkezett változásokat. Az agrárgazdaságok tevékenységének hazai vizsgálata érdekében három tevékenységítípust határoztunk meg.

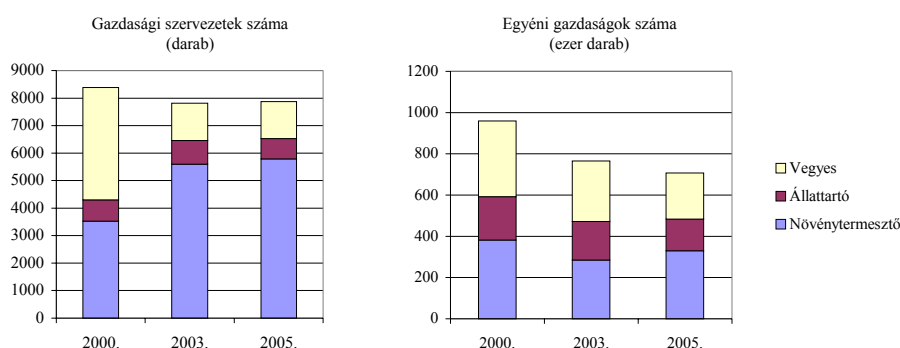
*Növénytermelő gazdaságok*nak tekintjük azokat a gazdaságokat, amelyek kizárólag földhasználatra alapozott tevékenységet folytatnak, csak a használt földterület éri el, illetve haladja meg a gazdaságküszöböt. Az *állattartó gazdaságok* kizárólag állattartással foglalkoznak, s csak az állatállomány nagysága éri el, illetve haladja meg a gazdaságküszöböt. A *vegyes gazdaságok* – gazdaságküszöböt elérő, vagy meghaladó – növénytermelést és állattartást egyaránt folytatnak.

A *gazdasági szervezetek* tevékenységstruktúrája 2000 és 2003 között rendeződött át. A specializálódási folyamatot jelzi, hogy miközben a kizárólag növénytermeléssel foglalkozó gazdasági szervezetek száma 30 százalékkal nőtt, hasonló arányban csökkent azoknak a gazdasági szervezetek a száma, akik korábban vegyes gazdálkodást folytattak. 2003-at követően a tevékenységstruktúra – kisebb változásoktól eltekintve – állandósulni látszik. 2005-ben a gazdasági szervezetek közel háromnegyede (73%) kizárólag növénytermesztéssel foglalkozott, a csak állattartással foglalkozó gazdasági szervezetek aránya 10 százalék, a vegyes gazdálkodást folytató gazdasági szervezetek aránya 17 százalék volt.

Az *egyéni gazdaságok* tevékenységstruktúrája 2000 és 2003 között alig változott, a gazdasági szervezetek körében az ebben az időszakban lezajló – a növénytermelés

irányába eltolódó – folyamat, jóllehet kisebb mértékben, 2003 után következett be. A meglehetősen rugalmatlan struktúra az egyéni gazdaságok gazdasági szervezetekétől eltérő gazdálkodási céljaira (az egyéni gazdaságok több mint fele kizárólag saját fogyasztásra termel) vezethető vissza. 2005-ben az egyéni gazdaságok 47 százaléka kizárólag növénytermeléssel, alig több mint 20 százaléka csak állattartással, 32 százaléka mindkettővel foglalkozott.

1. ábra. A gazdaságok számának megoszlása termelési típus szerint, 2000, 2003, 2005

Az egyéni gazdaságok jellemzőit a termelés célja szerint is vizsgáltuk. 2003-ig az egyéni gazdaságok közel 60 százaléka kizárólag saját fogyasztásra termelt, ez az arány 2005-re 9 százalékponttal csökkent. Ezzel szemben lassan, de folyamatosan növekszik a piacorientált egyéni gazdaságok aránya, a 2000-ben mért 8 százalékról az utóbbi hat év alatt arányuk 15 százalékra emelkedett. A saját fogyasztásra termelés főként az állattartással foglalkozó egyéni gazdaságokat jellemezi (78%), míg a saját fogyasztásra termelők aránya a vegyesen gazdálkodó egyéni gazdaságok esetében a legalacsonyabb (38%). A növénytermelő egyéni gazdaságok közel egyötöde termelésértékesítésre (ami a termelési típusok között a legmagasabb), ezzel szemben az állattartó egyéni gazdaságoknak csak 3 százaléka tekinthető piacorientált gazdaságnak.

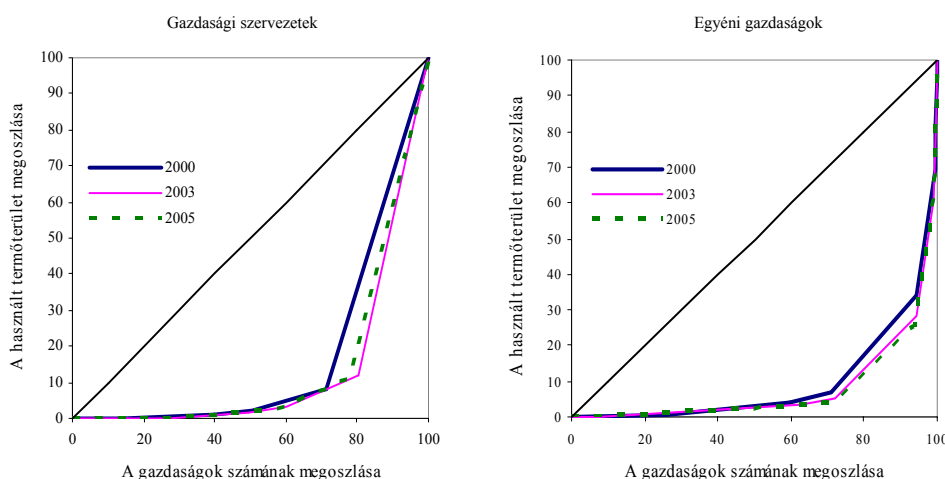
4.2. Gazdaságok mérete a földterület nagysága szerint

Klasszikus közelítési mód a gazdaságok méretének vizsgálata a használt földterület nagysága szerint, a publikációk szinte valamennyi esetben közlik a használt termőterület, mezőgazdasági terület, vagy szántóterület nagyságát. Bár, így csak a földterületet használó gazdaságokról tudunk képet alkotni, nem szabad elfelejteni, hogy e termelési tényező – körükben – alapvetően meghatározza a mezőgazdasági termelést.

2005-ben a gazdasági szervezetek átlagosan 487 hektár, az egyéni gazdaságok 3,4 hektár termőterületet használtak, hat év alatt lényeges változás egyik gazdálkodási

forma esetében sem következett be, mint ahogy nem következett be lényeges változás a gazdaságstruktúrában sem.

2. ábra. A használt termőterületek és a gazdaságok számának megoszlása 2000, 2003, 2005

4.3. Az EU-tipológia

Az agrárgazdaságok tevékenységstruktúrájának, méretének vizsgálatára szolgáló módszertant az Európai Unió is kidolgozta. Az Európai Unióban már az első Gazdaságszerkezeti Összeírásokat követően világossá vált, hogy a gazdaságok nagy száma, heterogenitása megnehezíti a közösségi szintű összehasonlítások, elemzések elkészítését, ezért egységes szempontok kidolgozása vált szükségessé. Az 1967-ben megkezdődött munka kezdetben kudarccal járt, melynek oka az volt, hogy a gazdaságtípusokat természetes mutatókkal (földterület nagysága, állatlétszám stb.) próbálták meghatározni. A megoldást a gazdaságok tevékenységtípus és – az értékben kifejezett – gazdaságméret szerinti homogén csoportjainak kialakítása jelentette. Az első Tipológiai Rendszert 1978-ban fogadták el, alaposabb átdolgozására 1985-ben került sor. Azóta a tagországok – kisebb módosításokkal – a Bizottság 85/377/EEC határozata alapján készítik el a gazdaságok tipizálását. A Tipológia alanyai a mindenkor közösségi Gazdaságszerkezeti Összeírások alkalmával összeírt gazdaságok (esetünkben a gazdasági szervezetek és az egyéni gazdaságok).

A 85/377/EEC Határozat második fejezetének 3. cikkelye határozza meg a Standard Fedezeti Hozzájárulást (SFH – Standard Gross Margin – SGM). Az SFH egy hozzáadottérték-jellegű mutató, amely az egyes termelési tevékenységek standard értéke és bizonyos költségek standard értéke közötti egyenleget jelenti. Az SFH nem-

zeti valutában kerül kiszámításra, majd euróra (korábban ecure) váltják át, amit Európai Méretegységben (EUME) fejeznek ki. Jelenleg 1 EUME 1200 eurónak felel meg. A számítások alapjául gyakorlati okok miatt nem az egyes gazdaságok tényleges SFH-értéke szolgál, azokat standard értékek alapján határozzák meg. Az SFH-értékek meghatározására a tagországok többféle módszert dolgoztak ki, illetve működtetnek. Hazánkban – német mintára – az ún. Tesztüzemi Rendszerben állítják elő az SFH-értékeket. Az SFH-értéket régióként a különböző növénytermelési és állattenyésztési tevékenységek mindegyikére kiszámítják, koefficienseket (átlagértékeket) határoznak meg. A minden egyes termékre vonatkozó éves SFH-értéket a gazdaságszerkezeti felvételeknél alkalmazott mutatók szerint határozzák meg. Annak érdekében, hogy az értékek rövid távú ingadozásait kiküszöböljék, a regionális SFH-koefficienseket három naptári év átlagértéke alapján kell kiszámítani. A rendelet legalább tízévenként az SFH-értéket meghatározó alapadatok megújítását írja elő, két megújítás között pedig minden második évben aktualizálni kell az adatokat.

Az SFH-értékek alapján kialakított méretkategóriák adatai a két gazdálkodási forma között jelentős eltéréseket mutatnak. Míg a gazdasági szervezetek háromnegyede a 6 EUME feletti méretkategóriába tartozik, az egyéni gazdaságok 80 százaléka az 1 EUME alatti méretkategóriába sorolható. Bár a gazdaságok számában mindkét gazdálkodási forma esetében történtek változások, hat év alatt az egyes méretkategóriákba tartozó gazdaságok aránya alig változott. A 6 EUME feletti gazdasági szervezetek állítják elő az összes SFH-értékük 99 százalékát, ezzel szemben a 2 EUME alatti egyéni gazdaságok részesedése – a csökkenő gazdaságszám ellenére – még mindig az egyéni gazdaságok összes SFH értékének egyharmada körül mozog.

6. táblázat

Gazdaságok megoszlása a Tipológia méretkategóriái szerint, 2000–2005

Méretkategória, EUME	Gazdasági szervezetek			Egyéni gazdaságok		
	2000	2003	2005	2000	2003	2005
	A gazdasági egységek száma (darab)					
< 1	433	480	422	762 226	606 302	562 218
1 ≤ 2	226	333	294	90 373	68 166	58 103
2 ≤ 6	582	735	705	72 217	59 070	52 203
6 ≤ 40	1 459	1 936	2 168	25 900	26 180	24 538
40 ≤ 100	774	1 129	1 150	1 144	1 690	1 591
100 ≤	1 608	1 587	1 653	194	188	144
nem besorolható	3 300	1 613	1 505	6 480	4 012	8 098
Összesen	8 382	7 813	7 897	958 534	765 608	706 895

(A táblázat folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

Méretkategória, EUMÉ	Gazdasági szervezetek			Egyéni gazdaságok		
	2000	2003	2005	2000	2003	2005
	Az SFH-érték aránya (százalék)					
< 1	0,0	0,0	0,0	24,4	20,2	20,1
1 ≤ 2	0,0	0,1	0,1	12,3	10,1	9,4
2 ≤ 6	0,3	0,3	0,3	23,4	20,8	20,4
6 ≤ 40	3,3	4,5	5,2	30,2	35,2	36,8
40 ≤ 100	6,2	8,8	9,3	6,5	10,0	10,1
100 ≤	90,2	86,3	85,1	3,2	3,7	3,2
nem besorolható	–	–	–	–	–	–
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
SFH-érték* (millió forint)	248 160	247 417	246 488	316 922	293 366	267 623

* Az itt közölt értékek mindhárom évre vonatkozóan a 2000. évi SFH-értékek alapján kerültek meghatározásra.

7. táblázat

Gazdaságok számának megoszlása a Tipológia tevékenységtípusai szerint, 2000–2005
(darab)

Tevékenységtípusok	Gazdasági szervezetek száma			Egyéni gazdaságok száma		
	2000	2003	2005	2000	2003	2005
Szántóföldi növénytermesztés	2 220	2 927	2 984	172 646	108 537	106 750
Kertészet	152	240	207	9 987	8 513	10 723
Szőlő, gyümölcs	511	978	1 186	88 103	127 548	104 214
Legeltető állattartás	690	693	655	25 751	16 960	17 572
Abrakfogyasztó állattartás	732	664	669	162 582	147 108	137 740
Vegyes növénytermelés	196	194	233	155 554	97 733	90 755
Vegyes állattartás	88	68	63	156 992	122 210	108 769
Növénytermelés és állattartás vegyesen	493	436	395	180 439	132 987	122 275
Nem besorolható gazdaságok	3 300	1 613	1 505	6 480	4 012	8 097
<i>Összesen</i>	<i>8 382</i>	<i>7 813</i>	<i>7 897</i>	<i>958 534</i>	<i>765 608</i>	<i>706 895</i>

Az 85/377/EEC jogszabály harmadik fejezetének előírásai szerint a gazdálkodás típusát a különböző tevékenységeknek az összes SFH-hoz való relatív hozzájárulása

alapján határozzák meg. A gazdaságtípusok négy szintjét (általános, fő, különleges és a különleges típus alcsoportjai) határozták meg, illetve megkülönböztetnek specializálódott és nem specializálódott gazdaságokat. Jelen tanulmány keretei csak az általános típus bemutatására adnak lehetőséget. (Lásd a 7. táblázatot.)

Az adatok jól mutatják a két gazdálkodási forma tevékenységstruktúrájának különbségeit, míg a gazdasági szervezetek esetében a növénytermelés a meghatározó, az egyéni gazdaságok körében fontos szerepet játszik a kertészeti és a gyümölcságyzat, illetve nagyobb arányban vannak jelen a vegyes struktúrák.

5. Munkaerő-felhasználás a mezőgazdaságban

Igen gyakran felmerülő kérdés, hogy hányan dolgoznak a mezőgazdaságban, s egyúttal ennek a mutatónak az értelmezése okozza a legtöbb félreértést is. A félreértésekre egyrészt az ad okot, hogy egyrészt a munkaerő-felhasználásra több adattal is találkozhatunk (valamennyi adat hiteles, nemzetközi módszertannak megfelelően számított) másrészt, míg a gazdasági szervezetekben foglalkoztatottak, alkalmazottak többnyire napi 8 órában végzik tevékenységüket, az egyéni gazdaságokban nem ritka a napi néhány órás munkavégzés sem.

Az utóbbi vezetett el az *éves munkaerőegység* fogalmának bevezetéséhez, ami a néhány órás munkavégzés teljes munkaidős munkavégzésre (évi 1800 óra) való átszámítását jelenti. Ezzel összehasonlítvá válik a gazdasági szervezetekben és az egyéni gazdaságokban végzett munka nagysága. Az EU gyakorlatában megkülönböztetjük a fizetett és a nem fizetett munkavégzést is, ez utóbbi az egyéni gazdaságokban a háztartások tagjai által végzett mezőgazdasági munkát fedi.

8. táblázat

Mezőgazdasági munkaerő-felhasználás, 2000–2005
(éves munkaerőegység)

Munkaerő	2000	2003	2004	2005
Nem fizetett	532 634	458 037	426 634	406 641
Fizetett	143 416	123 870	127 141	113 980
<i>Összesen</i>	<i>676 049</i>	<i>581 907</i>	<i>553 785</i>	<i>520 621</i>

2005-ben 521 ezer dolgozó éves munkájának megfelelő munkamennyiséggel hozták létre az év folyamán megtermelt mezőgazdasági termékeket. Mindez persze

nem jelenti azt, hogy 2005-ben Magyarországon több mint 500 ezren éltek mezőgazdasági tevékenységből, mivel az, ténylegesen, több mint másfél millió ember kisebb-nagyobb mennyiségű munkájából tevődik össze.

A mezőgazdaság éves munkaerőegységben kifejezett munkaerő-ráfordításának nagysága hat év alatt 23 százalékkal csökkent, ezen belül a nem fizetett munkaerő 24 százalékkal, a fizetett munkaerő 20 százalékkal lett kevesebb 2000. évinél. A munkaerő, s egyúttal a nem fizetett mezőgazdasági munkaerő-ráfordítás jelentős csökkenése elsősorban az egyéni gazdaságok számának jelentős csökkenésére vezethető vissza. Alig változott a munkaerő-ráfordítás szerkezete, a fizetett munka az összes munkaerő-ráfordításnak még egynegyedét sem (22 százalékat) tette ki 2005-ben.

Miközben az éves munkaerőegység jól használható a mezőgazdasági munka szerkezetének vizsgálatára, nem alkalmas más nemzetgazdasági ágakkal való összehasonlításra, hiszen ahhoz valamennyi nemzetgazdasági ág esetében éves munkaerőegységre kellene átszámolni a munkaerő-ráfordítást. A más nemzetgazdasági ágakkal való összehasonlításra a valamennyi nemzetgazdasági ágra kiterjedő munkaerő-felmérés és az intézményi munkaügyi statisztika szolgál.

A lakossági *munkaerő-felmérés* a magánháztartásokra kiterjedő reprezentatív felvétel, amely a 15–74 éves személyek gazdasági aktivitásáról nyújt információt. Azokkal a gazdasági szervezetekben munkát vállalókkal és egyéni gazdaságokban munkát végzőkkel számol el, akiknek fő jövedelemszerző tevékenysége a mezőgazdasági tevékenység. A munkaerő-felmérés adatai szerint 2005-ben, a nemzetgazdaságban foglalkoztatottak száma 3,9 millió fő volt, ebből a mezőgazdaságban, az erdőgazdálkodásban és a halászatban 194 ezer főt foglalkoztatottak, azaz a nemzetgazdasági összes foglalkoztatottak 5 százalékát.

A harmadik mutatót az *intézményi munkaügyi statisztika* állítja elő. Az intézményi munkaügyi statisztika az 5 és annál több főt foglalkoztató vállalkozások és költségvetési szervezetek megfigyelésén alapul, és a mezőgazdaságban, vad- és erdőgazdálkodás valamint a halászat gazdasági ágakba sorolt, gazdasági szervezetekben alkalmazásban állókat figyeli meg. Az intézményi munkaügyi statisztika adatai szerint 2005-ben, a mezőgazdaságban 98 200 fő dolgozott, e mutató szerint a mező-, vad-erőgazdálkodásban és a halászatban alkalmazásban állók a nemzetgazdaságban alkalmazottak 3,5 százalékát tették ki.

A lakossági munkaerő-felmérés „hiányossága”, hogy csak részben, az intézményi munkaügyi statisztikáé pedig, hogy egyáltalán nem számol az egyéni gazdaságokban végzett mezőgazdasági tevékenységgel, annak legjobb mutatója az éves munkaerőegységben kifejezett adat.

*

Nem könnyű feladat a magyar mezőgazdaság EU-csatlakozás körüli éveinek értékelése, különösen nem néhány ízelítőül kiemelt adat alapján, ráadásul a csatlakozás

által elindított változások értékelésére is rövid még az eltelt idő. Mindenesetre annyi elmondható, hogy, bár ágazatonként eltérő módon, de némi elmozdulás történt az 1990-es évek mélypontjához képest. Átalakulóban van a gazdaságstruktúra, ami eddig elsősorban a gazdasági szervezetek tevékenységstruktúrájáról mondható el, az egyéni gazdaságok számának folyamatos csökkenése ellenére jelentős struktúraváltás e körben még nem következett be.

Summary

The analysis of the agriculture of the years after the new millennium is going to draw the attention of the stakeholders of this section, due to the EU accession. Censuses and regular statistical surveys carried out in this period of time results the most detailed database of the decade for analysis. Although time is short for the evaluation of the changes caused by the accession, it can be maintained that a significant structural change occurred in case of agricultural farms. Despite of the decreasing number of private holdings changes in their structure cannot be considered as measurable yet. The aim of this article to introduce less known data (typology of agricultural farms) or data which can be misinterpreted (agricultural labour input) besides showing the changes in certain sections.